

“Mái nhà trăm gian” của miền Trung nước Việt

Giữa lòng bán đảo Đông Dương, trên mảnh đất cong cong hình chữ S có một vệt dài, tím thẫm, ẩn hiện trong sương mù, trong mây bốn mùa - đó là dải Trường Sơn - địa danh được ví như “mái nhà trăm gian” của miền Trung nước Việt. Có mặt trên bán đảo này từ buổi khai thiên lập địa, trải qua bao nhiêu quá trình thay đổi, biến động địa chất, dải núi ấy vẫn vững chãi, uy nghiêm, sừng sững như một trường thành hùng vĩ, bất khả xâm phạm...

■ NGUYỄN DIỆP ANH

Kể từ ngàn vạn đời nay, trên dải đất này sự sống đã sinh sôi, phát triển. Đó là thảm thực vật nhiều tầng với những thảo nguyên rục rờ, những đồi tranh óng ả, những vùng rừng xanh sâu thẳm với trăm loài gỗ quý: nào giáng hương thơm ngát, gỗ mun đen nhánh hạt huyền, lim, gụ thắm nâu... những rừng thông ba lá, những đồn điền cao su, cà phê căng tràn nhựa sống... Trường Sơn - đó là nơi tập hợp, hội tụ của muôn loài động vật nhiệt đới, cận nhiệt đới với những loài thú quý hiếm nổi tiếng trên thế giới như voi, cọp, tê giác, trĩ, công, đại bàng... Trường Sơn - đó cũng là một địa bàn cư trú rộng lớn của hơn ba mươi dân tộc anh em trong đại gia đình các dân tộc Việt Nam đang sống, lao động và chiến đấu với kẻ thù "hai chân và bốn chân" - một cuộc chiến đấu âm thầm, dai dẳng và kiên trì.

Trường Sơn là nơi thử thách, sàng lọc chất liệu con người Việt Nam, là nơi độ sức quyết liệt, tử sinh giữa hai thế lực : cách mạng và phản cách mạng; là một trong những địa bàn chiến lược trọng yếu của cách mạng Đông Dương và khu vực. Gắn với hai cuộc kháng chiến vĩ đại của toàn dân tộc là sự kiện đường mòn Hồ Chí Minh. Con đường mang tên Bác là sáng tạo quân sự độc đáo của dân tộc ta - nó dựa thế Trường Sơn, vượt qua bom đạn chạy thẳng vào Nam làm thành huyết mạch của cuộc kháng chiến chống Mỹ. Hùng vĩ và nên thơ, âm u mà náo động, giản dị mà kiêu hãnh, thâm trầm, lặng lẽ mà say đắm lòng người; Trường Sơn đã đi thẳng vào cuộc đời mỗi người dân Việt Nam, của dân tộc Việt Nam nhất là ở những thập niên năm mươi, sáu mươi, bảy mươi của thế kỷ trước và sẽ còn mãi mãi định danh trong lịch sử.

Trường Sơn bao gồm một hệ thống núi nhấp nhô, điệp trùng có đến hàng vạn đỉnh cao thấp chạy song song gần bờ biển Đông như một cột xương sống trên thân mình Tổ quốc. Núi non ở đây được cấu tạo khá phức tạp bởi các chất liệu đá granit, riolit, đá cuội kết, cát kết, phiến sét, đá vôi và càng đi xuống phía Nam, Trường Sơn càng được toả rộng bởi những bình nguyên bazan đất đỏ. Chính bởi tính chất phức tạp như thế về vị trí địa lý, địa hình, địa vật mà từ xưa trong những cuốn sách về lịch sử, địa lí ít ai giới thiệu về Trường Sơn theo một cách nhìn chung, bao quát. Người ta chỉ đi miêu tả những đột khởi của dải núi này, và chúng ta biết đến Trường Sơn cũng chỉ qua tiếng tăm của các dải núi lớn như Giăng Màn, Hoàng Sơn, cao nguyên Đắc Lắc, cao nguyên Gia Lai, các ngọn đèo quen thuộc: đèo Ngang, đèo Mụ Giạ, đèo Lao Bảo, đèo Hải Vân... Trong quan niệm chung về Trường Sơn trước đây, người ta xem nó như một mái nhà trăm gian của miền Trung, một mái nhà Rộng khổng lồ nơi hơn ba mươi dân tộc anh em cùng chung sống. Các nhà nghiên cứu địa chất khi tìm hiểu về lịch sử của vùng này đã có một lối ví von rất hình ảnh : Trong thời kỳ biển lùi cả khu vực Đông Nam Á còn chìm trong nước thì con cá đầu tiên nhô lên khỏi mặt biển chính

là Đông Dương mà vây lung của nó là dãy Trường Sơn.

Đúng như tên gọi - Trường Sơn dải núi này có đến hơn ngàn km chiều dài. Các nhà địa lý phương Tây ngày trước đến đây tìm hiểu, phân tích, khám phá hệ thống núi này đã gọi tên nó một cách khá ngộ nghĩnh là dải "An nam" (Lachaine Annamitique) - cách gọi ấy bao hàm cả nội dung thống nhất, toàn vẹn về địa lý, lãnh thổ Tổ quốc ta. Dải An nam ấy, núi tiếp núi, rừng tiếp rừng, lớp lớp tầng tầng, suốt từ đầu nguồn sông Lam (ví tuyến 19) kéo đến dọc Tây Nguyên vào tận miền Đông Nam Bộ (ví tuyến 11).

Trường Sơn khởi đầu từ những dãy núi lớn ở miền Tây Nghệ Tĩnh tiến

ra sát bờ biển Bắc Quảng Bình, rồi từ đây song song kéo dài xuống đèo Hải Vân, sau chuyển dần qua hướng Nam, tạo thành hình một cánh cung khổng lồ của đất nước. Do cấu trúc địa tầng, địa chất mà hai bên sườn núi không có sự đối xứng đã tạo nên hình thế khác biệt của Đông và Tây Trường Sơn. Sườn Đông dốc đứng về phía biển với nhiều suối lớn, sông dài, bên cạnh những đỉnh núi ngất trời là những vực sâu thăm thẳm. Sườn Tây thoải làm thành những cao nguyên trải dài mãi về phía Mê Kông. Đây cũng là biên giới tự nhiên giữa hai nước anh em Việt Nam và Lào.

Thế núi Trường Sơn nổi lên hai vùng rõ rệt: Bắc Trường Sơn và Nam Trường Sơn. Bắc Trường Sơn bao gồm những

dãy núi bắt đầu từ thung lũng sông Cả đến đèo Hải Vân (vùng Bình Trị Thiên). Tiếp đó Nam Trường Sơn chạy từ phía nam Hải Vân (đất Quảng Nam) vòng qua những dãy núi vùng Trung Trung Bộ và Tây Nguyên rồi dừng lại và chấm dứt bằng cao nguyên Lang-Biang bao la và trù phú.

Rừng núi ở Bắc Trường Sơn là rừng già nhiệt đới ẩm ướt và xanh tốt quanh năm. Mạch núi phức tạp, quanh co, khi thì kéo song song, lúc lại chạy so le, khúc khuỷu. Đứng ở phía đông bằng Nghệ Tĩnh nhìn lên phía Tây sẽ thấy dải Bắc Trường Sơn bao gồm những đỉnh núi cao liên tiếp. Người dân xứ này từ bao đời nay đã tưởng tượng đó là một bức trường màu xanh bằng lá cây chằng ngang bầu trời cao

rộng - cái tên núi Giăng Màn có lẽ cũng sinh ra từ đó.

Quả là núi Bắc Trường Sơn phong phú, phức tạp, đa dạng, thiên biến vạn hoá như một bát quái trận đồ. Ta không chỉ gặp trên vạn nẻo Trường Sơn những hang động, đèo dốc mà còn gặp biết bao suối hiểm, sông sâu, rừng thiêng, nước độc. Bắc Trường Sơn là thiên đường của các loài động vật nhiệt đới như voọc, chà vá, cheo cheo, khỉ, dợc, hươu, nai, bò rừng, trâu rừng, chim công, trĩ, sáo, gà lôi... Đi sâu hơn về sườn Đông của dải Trường Sơn Bắc, bất kể là mùa khô hay mùa mưa, cứ đến giữa trưa mây lại ùn ùn từ chân núi kéo lên và bao bọc lấy đỉnh núi cho đến tận chiều. Giữa một biển mây mênh mông, chập

chòn ẩn hiện những đỉnh núi cao ngất quanh năm lổm lổm gió ngàn. Gió ở đây ngoài gió mùa Đông nam còn có gió Lào từ Tây nam thổi đến. Bắc Trường Sơn còn có ít nhất trên 200 dòng sông, con suối dài trên 10 km. Chúng cắt lòng suối rất sâu tạo nên những thung lũng hẹp, ngắn và dốc. Những ngày mưa bão, lũ rừng có thể cuốn phăng đi tất cả. Đây là mái nhà chung, là địa bàn mà đồng bào các dân tộc Vân Kiều, Pa Cô, Cơ Tu... cư trú. Trường Sơn Bắc chấm hết ở hòn Sơn Trà nằm ở phía đông núi Hải Vân cấu tạo bằng chất đá granit.

Trường Sơn Nam sừng sững, vĩ đại do rất nhiều những dãy núi hợp thành. Núi ở đây lúc thì chạy theo chiều Bắc - Nam, khi lại ngoặt theo hướng Đông

Bắc - Tây Nam, nhiều nơi rừng núi như muốn tranh chỗ đứng với những cánh đồng không lấy gì làm rộng để cố vươn ra đù ra rốn với biển Đông trong xanh. Do đặc điểm kiến tạo địa chất có nhiều nét đặc biệt, núi rừng Trường Sơn Nam phô trương cái đẹp, cái hùng của một mạch núi vĩ đại, có những nhánh đâm ra, có đường sống cheo leo, hiểm trở và những rừng cây rậm rạp dựng đứng giữa đồng bằng. Trường Sơn Nam nhìn từ trên cao còn là một "khối núi cao nguyên" gần như bao chiếm hết diện tích của Trung Trung Bộ và cực Nam Trung Bộ. Người ta thường hay gán hai khái niệm Tây Nguyên và Trường Sơn Nam với nhau, coi chúng đồng nhất là một. Những khối núi cao nguyên mà chúng ta đang nói đến vừa là các cao nguyên

rộng lớn nằm ở phía Tây vừa là gờ núi hình vòng cung lồi ra phía Đông Nam tạo cho bờ biển có dạng hình chữ “S” như ngày nay - khối núi cao nguyên ấy chính là dãy Trường Sơn Nam.

Trường Sơn với những địa danh, tên đất, tên rừng, dòng sông, ngọn suối trước đây luôn gọi cho mọi người cảm giác về một vùng rừng rậm hoang vu, hiểm trở, đầy thú dữ và vắng bóng người:

Đường lên xứ lạ KonTum

Quanh quanh đèo chật, trùng trùng núi cao...

(Tiếng hát đi đày - Tố Hữu)

Giờ đây, nhìn lên bản đồ Tổ quốc, ít ai cảm thấy ngỡ ngàng, xa xôi vì hai tiếng Trường Sơn ấy đã trở thành gần bó, thân thuộc, một vết sẹo trong hồi ức, một kỷ niệm sâu sắc không dễ gì

quên được đối với bất kỳ người dân Việt Nam nào. Ngay từ trong cuộc kháng chiến chống Mỹ cứu nước, những tên làng, buôn, bản, những tên sông, tên núi cả đến tên hoa cỏ của Trường Sơn, tên của những con người cụ thể của núi rừng Trường Sơn càng ngày càng hấp dẫn, gắn gũi với tất cả mọi người qua các bản tin, bài viết, sách báo, tranh ảnh và cả những tác phẩm văn học.

Theo bước chân anh bộ đội Trường Sơn, ta không chỉ biết đến một địa danh có cấu trúc địa chất phức tạp từ dãy Giăng Màn đến đỉnh Lâm Viên. Trước mắt ta, khúc xương sống của thân mình Tổ quốc còn mang một khái niệm trọn vẹn hơn, đầy đủ hơn về một Trường Sơn “xẻ dọc, rọc ngang” những lối mòn cứu nước; một Trường Sơn quang vinh trên đường chiến thắng, địa danh ấy như nhà thơ Tố

Hữu từng khẳng định: “Ai chưa đến đó như chưa rõ mình”.

Những năm kháng chiến chống Mỹ, các cánh rừng đại ngàn Trường Sơn trở thành những mái nhà tự nhiên chõ che cho hàng vạn, hàng triệu bộ đội và thanh niên xung phong cùng một lòng hướng về tiền tuyến lớn miền Nam. Họ sống với núi rừng thân quen và gần bó như chính tình cảm của đồng bào các dân tộc với đất mẹ của họ. Trường Sơn khốc liệt mà nên thơ, dữ dội mà yên ả. Cứ như cách nói của những người lính đã từng một thời lăn lộn nơi đây thì trên thân dải núi này, ở mỗi một trọng điểm là một cảnh đẹp. Có thể đó là một cua đường hẹp vắt lưng chừng những vách đá cheo leo, bên cạnh là vực thẳm đầy gai góc và đá tai mèo, cũng có thể đó là một bến sông cùng những dải đá lộ xô tằm trong dòng nước bạc loang

loáng, phơi mình giữa một không gian thoáng đãng, bao la:

Cả một mùa xuân theo bóng xe

Cánh trắng, cánh vàng đậu vào tay lái

Nhớ quê hương đâu có thể quay đầu lại

Ép một con bướm Trường Sơn mà gửi thư về...

(Bướm Trường Sơn - Chế Lan Viên)

Những cánh bướm của núi rừng đã bay vào trang thơ, đã đậu lên nốt nhạc trầm hùng của những bài ca về Trường Sơn. Không phải ngẫu nhiên mà một nhà thơ lão thành lại chọn hình ảnh cánh bướm, đó là biểu tượng về vẻ đẹp, sức sống của thiên nhiên và con người vượt lên tất cả sự tàn phá của bom đạn kẻ thù. Có một giai thoại kể lại rằng: những cô gái giao liên người Hà Nội sau những trận sốt rét rừng thường ra bờ suối ngắm nhìn

bướm bay, họ tin rằng làm như vậy họ sẽ gặp được mùa xuân ở quê nhà. Mà mùa xuân Hà Nội thì bao giờ cũng rực rỡ, nó đến sớm hơn và đi cũng muộn hơn...

Những người lính chống Mỹ đến với núi rừng Trường Sơn, ngoài súng đạn, lương thực còn mang theo một tâm hồn thi sĩ, một tình yêu say đắm thiên nhiên, biết trầm trồ, thán phục trước vẻ đẹp của tạo hoá khi trận bom vừa dứt. Chỉ họ mới nhận ra được vẻ đẹp biến hoá độc đáo của núi rừng: Một sớm mai ngẩng mặt lên gặp một biển trắng mênh mông, bỗng bênh mây trắng xốp như bông; nhưng chỉ một thoáng lơ đãng chợt nhìn lại tìm mây thì mắt đã gặp cả một bầu trời xanh trong thăm thẳm, mây không còn vết, mặt trời đã lên. Mùa xuân đi trên Trường Sơn có thể thở sức ngắm nhìn hoa phong lan, hoa mai và hàng

trăm loài hoa muôn màu khoe sắc. Cũng có khi gặp những cánh rừng rậm rạp, cây cối chen chúc, xúm xít mọc tường chừng lạc đến một vùng đất thời nguyên thủy. Trên dải Trường Sơn bạt ngàn có rất nhiều chiến khu kháng chiến, và ở mỗi giai đoạn lịch sử nó đều có những đóng góp công sức, giá trị của mình cho công cuộc giải phóng dân tộc. Trường Sơn ở một khía cạnh nào đó đã để lại một kinh nghiệm lớn có ý nghĩa lịch sử đó là dựa vào núi rừng để tổ chức các căn cứ vũ trang, để đoàn kết các dân tộc anh em vào cùng một khối. “Việt Bắc là thủ đô gió ngàn của cuộc kháng chiến chống Pháp” và “Trường Sơn là kinh đô máu lửa của cuộc trường chinh đánh Mỹ”...